

Csokoládévilág a régi Pesten

Irta Siklóssy László

A kakaó és csokoládé Mexikó őslakóitól került hozzánk. Csoko náluk kakaót jelentett, lat pedig vizet. E kettő adja meg a csokoládé szó etimológiáját, egyszerűen a kakaó elkészítésének első receptjét. A kakaó népítal volt Mexikóban: rangkülönbség nélkül mindenki kedvelte. Mexikó utolsó bennszülött uralkodójáról, Montezumáról például főljegyezték, hogy naponta ötven korsó kakaót tartottatott készen személyes fogyasztására. Maga a kakaó-bab törvényes aprópénz számba ment, amelyből az aranyban-ezüstben is gazdag császári kincstár óriási mennyiséget tárolt.

Mindez a nemes valuta 1519-ben Mexikó fölfedezőjének, az erélyes, de kegyetlen és kapzsi Cortez Fernandónak kezére került. Cortez jobban szerette a csengő ércet, mint a legillatosabb kakaót. Ugyanígy gondolkozott ura, Habsburg V. Károly spanyol király, majd német-római császár, aki az új élelmi és élvezeti cikk használatát kizárólag Spanyolországot kívánta részesíteni.

A spanyolok egy évszázadon át féltékenyen őrködtek e Mexikóból importált kincsükön, ezen közben azonban más tengerentúli országokban is létesültek kakaóültetvények, ahonnan fűrge hollandus és angol hajósok mind szorgalmasabban hozták a kakaóbabot, amelyből a mennyei ital készült. Így aztán 1650-ben, a XVII. század közepén a kakaó s a csokoládé már divatos csemegéje lett a nyugat-európai államok jómódu előkelőségeinek. Nézzük, mikor jutottak effélehez a magyarok?

A csokoládé útja nyugatról Bécsbe, keletről Budára

Bécs és Konstantinápoly szolgált őseinknek az első kóstolóval. A spanyol trónon ugyanis 1700-ig ültek a Habsburgok s így volt idejük kakaóval és csokoládéval kedveskedni a bécsi udvarnak. Itt ismerkedtek meg az „odaédesgetett” magyar főurak ezzel a csemegével még abban az időben amikor török basák székelték Budán. Ezekhez persze szintén eljutott a csokoládé, de természetesen nem nyugatról, hanem keletről Erdélybe, a „kis magyar hazába” a török fennhatóság révén szintén keletről jött be a csokoládé.

Báró Apor Péter 1734-ben befejezett Erdély Átváltozásában a maga zamatos nyelvén mondja el, hogy a régi világból náluk „kávénak, herbatének, csokolátának híre-hamva sem vala.” Péter bárónak igaza van annyiban, hogy a kávé, tea, csokoládé Erdélyben a mondott időben még alig került az uri nép asztalára, viszont egyes előkelő inyenck kávéból már akkor is jókora mennyiséget fogyasztottak. Így pl. Bethlen Gábor asztalán már jól ismerték a kávé, ötvenegynéhány év múlva pedig Apaffy Mihályné született Bornemissza Anna fejedelemasszony bevásárlásai között szintén szerepel a kávé, amelyet bizonyára igyekezett borissza urával megkedveltetni.

Mária Terézia nyugati csokoládé-orientációja

Amiként a kávé, azonképp jött be a csokoládé s a tea is a török fennhatóság alatt levő Erdélybe tengeren át, Törökországon keresztül. Ez a keletről jövő forgalom nem illet bele Bécs gazdasági programjába. E levantei orientációnak végül is Mária Terézia vetett véget, aki 1763 március 30-án kivitelit prémiumot állapított meg az örökös tartományokból Magyarország felé kivitt csokoládéra.

E rendelkezésnek célja az volt, hogy a mindjobban keresett gyarmatárúk behozatala a Habsburg érdekkörbe eső kikötőkön keresztül történjék, az ott lerovandó vámilletékeket szaporítsa s az ottani közvetítő kereskedelmet vegye igénybe. Tíz év múltával, 1773 január 28-án ezt még szigorúbban körülírta a királynő. E szerint kakaó, csokoládé, tea, bors és gyömbér Magyarországra, Erdélybe és a temesi bánóságba közvetlenül másképpen nem hozható be, mint a brockai magyar harmincadon keresztül, tengeren át pedig a triszti és flumel kikötőn s az azokkal kapcsolatos harmincadállomásokon át.

A magyar fogyasztóknak nem volt beleszólásuk ebbe a vámpolitikába. Nem is igen firtatták, hogy honnan, miféle kikötőből jön ez a finom csemegé, a csokoládé kiskereskedőivel azonban hamarosan összebarátkoztak.

A pesti polgári csokoládé készítőik

A törökök kivonulása után az első csokoládét sejtethetőleg olasz házalók hozták Pest-Buda polgárainak. Nevüket nem jegyezte fel a történelem. Az első pesti csokoládé-készítőket azonban ismerjük: Bellieno Ferencnek hívták s 1734-ben, tehát még III. Károly uralkodása alatt szerzett Pesten polgárjogot. Mária Terézia korából Leykauf János (1753) és Töltzer Farkas (1772), II. József idejéből Pestről Kohlmann Máttyás (1783) és Ferderber Máttyás (1786), Budáról Ferderber Máté (1785) csokoládé-készítő polgárok néve maradtak reánk. A századfordulón

Pesten Cusi István (1792), Perndl József (1793) és Ema Jakab (1797) üzték ezt az erősödő ipart. Az utóbbinak jól mehetett a sora, mert 1826-ban Ema Ferenc már mint háztulajdonos került a polgárok sorába.

Az olasz elem a múlt század elején tovább erősödött a pesti csokoládé-készítők közt. Közülök a legelőkelőbb szellemű Cusi István volt, aki 1804-ben már hirdetést tett közze a Verneingte Ofner und Pestiher Zeitungban arról, hogy Pesten, az Uri-utcában — ma Petőfi Sándor-utcában — van a Három Szerecsenhez címzett önálló üzlete. Cusi a maga csokoládémodelljeit benyomott S. C. betűkkel jelezte, ezt azonban mások a maguk selejtes áruira is rányomták, ami ellen Cusi a pesti polgárság fentemlitett lapjában hevesen tiltakozott. Ez volt az első védjegyvita a magyar csokoládé iparban. Cusi után következtek mint polgári csokoládé-készítők Minoletti János 1810-ben és Ferrari Lőrinc 1817-ben. Meizinger Jakab csokoládégyáros 1820-ban bukkant fel Pesten. Üzletét 1832-ben özvegye folytatta a szervitári Teleki-házban.

Az újságreklám erejét ismerte Rinaldi pesti csokoládégyáros is, akinek a Nagler-Gasse-ban (Szeg-utcában?) volt a gyára, amint azt az előbb említett lapban hirdette. Rinaldinak jól ment a dolga, a magyar földhöz azonban nem ragaszkodott valami erősen, mert 1840-ben már mint bécsi gyáros szerepel, akinek gyártmányait Pesten Forster Lajos Vilmos árulta az Arany Horgonyhoz címzett boltban a Sebestyén-téren.

A csokoládéfőzés és csokoládékút 1830-ban

Az innivaló csokoládé vizes kakaó volt és nem tejvel kevert, ahogy azt manapság szeretjük vagy szeretnők. Maga gróf Széchenyi István is még ez ősi recept szerint csokoládézott s nagyon nem tettsett neki, ha nem ennek megfelelően szolgálták ki. Így történt ez meg vele 1832-ben Angliában, ahol „a pincér kétszer megmérgezte őt tejes kakaóval, amit vizes kakaó helyett hozott neki”. — Napjainkban ezért kevésbé haragudnánk.

Végezetül — a történetíró Jászay Pál naplója alapján — térjünk vissza hazánkba és szálljunk ki Jászón. Richter Alajos prépostnak 1830 július 11-én végbemenő beiktatására, a nyári szála früstökölő helyére, ahol a csokoládé igen nevezetességet töltött be.

— A früstökölő hely — írja Jászay — egy olasz falból állott, mely háznak a formájára volt kifestve. Ebből három festett lánzsafőnek közepén három rézcsövecské állott ki, melyek egyikéből kávé, másikból tejet, harmadikából pedig csokoládé ugrott ki s minden vendég egy-egy fíndzsát felvevén, tetszése szerint früstökölhetett. Felübük pedig e volt írva: Kávéforrás, Tejfelforrás, Csokoládéforrás. Mellettök pedig egy igen szép, mintegy tizenöt esztendőes leányka állott, ki minden vendégeket ügyes készséggel igyekezett egy-egy fíndzsát kávéval vagy csokoládéval elfogadni...

Tegyük hozzá, hogy a vendégek is igyekeztek „elfogadni” a — csokoládét. Ezzel a száztizenny esztendőes emlékkel zárjuk a csokoládé magyarországi korai szereplésének történetét.

Beszűntették a légi forgalmat Svédország és Anglia között

Stockholm, ápr. 18. (Német TI) A stockholmi sajtó jelentése szerint Svédország és Anglia között beszőntették a szabad légi forgalmat. A szombatban Angliába érkezett svéd repülőgépeknek vasárnap nem engedélyezték a visszaindulást. Illetékes svéd hatóságok remélik azonban, hogy ezzel a géppel még ezáltal kivételtesznek. A repülőgépen már elhelyezett futárpostát mindenesetre az új cenzura-intézkedéseknek vetik alá. Még bizonytalan, vajjon a svéd futár, aki a „Morgentidningen” szerint gyár-iparos, megbízását teljesítheti-e.

ÚJ KÖNYVEK

— Bélay Vilmos: Máramaros megye társadalma és nemzetiségei. A nemzetiségi és társadalmi kérdések fokozott fontossága miatt Málusz Elemér budapesti egyetemi tanár tanulmányozatot indított a történeti Magyarországi népiség- és társadalomtörténetének feldolgozására. A sorozat 7. köteteként jelent meg Bélay Vilmos monografiája, amely Máramaros megye társadalmának nemzetiségi történelmét dolgozza fel a betelepüléstől a XVIII. század elejéig. A terjedelmes munka felöleli a megye történeti tájrajzát, betelepülését, szervezését, valamint lakóinak nemzetiségi és társadalmi fejlődését. A jórészt ismeretlen levéltári anyag felhasználásával megírt munka feltárja a magyarság terjeszkedését ezen a területen, továbbá az idegen nemzetiségek beszivárgását. A kötethez csatolt részletes térkép feltűnteti a települések időrendi sorrendjét Bélay Vilmos, a budapesti egyetem Történeti Szemináriumának asszisztense, alapos, minden részletre kiterjedő művel gyarapította a Magyar Település- és Népiségtörténeti Intézet kiadványsorozatát.